

8 клас

Урок №2

Дата:

ГЕОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ В МИНУЛОМУ ТА СУЧАСНІ ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета: визначити та вивчити різноманітні географічні відомості про територію України різних епох, систематизувати знання про історичні процеси, що спричинили утворення сучасної території України, формувати уявлення учнів про сучасні географічні дослідження.

Обладнання: фізична та економічна карти України, атласи.

Тип уроку: комбінований.

Географічна номенклатура: Галичина, Поділля, Слобожанщина, Таврія, Буковина, Покуття, Волинь і Полісся, Бессарабія, Запоріжжя, Буджак.

Очікувані результати: учні навчатися:

- оцінювати та характеризувати діяльність дослідників території України;
- розшукувати в різноманітних джерелах інформацію про географічні дослідження території України в різні епохи.

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Налаштування учнів на відповідну робочу поведінку.

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ ШЛЯХОМ

Методичний прийом «Бліцопитування»

Поясніть різницю між предметом та об'єктом дослідження.

Установіть, які завдання ставить людство перед сучасною географією.

З'ясуйте, якими методами проводять географічні дослідження сучасності.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ І ВМІНЬ УЧНІВ

Поясніть, чому наша країна має саме таку назву. Що вам відомо з історії походження топоніму «Україна»?

IV. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Чому кожному громадянину країни важливо знати історію формування її території?

V. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Історія виникнення назви «Україна». Перший і докладний з найдавніших описів сучасної української території зробив відомий грецький вчений Геродот (484-425 р. до н. е). На сторінках власних оповідань він називав цю землю Скіфією, а людей, які мешкали в межах цих земель, — скіфами. Можливо, ця назва походила

від грецького слова *skifo* — «вузький», що означала вузьке розташування племен вздовж річки Борисфен (Дніпро), з часом їх витиснули кочовики-сармати. їхній напад обумовив зміну назви. І в IV ст. до н. е. цю територію вже називали Сарматія — за назвою нових хазяїв.

Оновлення населення впливало на зміну назви території. У II та III ст. на сучасну територію України приходять чергові племена іранських завойовників, їхнім символом був червоний колір, який уважали священним і надавав владу і силу, і ім'я їм було — рокси — що в перекладі означає — темно-червоний. Оскільки рельєф цих земель складався з ланів, до назви народу приєдналася форма рельєфу, і країну почали називати землею роксів — Роксоланією. Відома історія української дівчини Насті Лісовської, яка увійшла в історію під ім'ям — Роксолана — тобто мешканка роксоланських земель.

Назва «Русь» розумінні Україна широко вживалась за кордоном: українців називали русинами, проводячи чітку грань між ними і московитами аж до XVIII ст.

У IX-XIII ст. виникає нова політична держава з центром в Києві — Київська Русь. Чому саме Руссю називали цю землі? Це спірне питання, на яке не існує однозначної відповіді. Зокрема є версія нормандського походження цієї назви.

У часи розпаду Київської Русі на окремі незалежні землі слово «Україна» набуло нового значення — «князівство». Зокрема, у літописах зафіксовані Переяславська Україна, Галицька Україна, Волинська Україна, Чернігівська Україна, Київська Україна та ін.

Назва «Україна» вперше згадана 1187 р. в «Літописі Руському», в «Іпатійському літописі» він охоплює період до 1117 р. «Повість давніх літ» «Галицько-Волинський літопис» — до 1292 р. У листі до польського короля Зигмунда Августа турецький султан Сулейман (1564 р.) описує Кам'янець-Подільський як замок, розташований в Україні.

Петро Конашевич-Сагайдачний 1622 р. пише про «Україну вічну, власну предковичну вітчизну нашу».

На старих європейських картах є і Україна, і окраїна (територія Прикаспію між Московією і Ногайським станом).

Деякі сучасні українські дослідники виводять назву від слова «край», що первинно означало рідний край, країна, земля.

Запорожці в листі від 3 січня 1654 року підписуються: «Зо всім військом і Україною, вітчизною нашою». Тобто Україна набуває географічно-політичної назви, яка поступово завойовує простір. Після проголошення Української Народної Республіки в листопаді 1917 року назва Україна остаточно стверджується як у внутрішньому, так і в міжнародному вжитку.

1. Географічні відомості про територію України в минулому

Перші географічні свідчення про територію сучасної України належать давньогрецьким та давньоримським географам. Багато географічних свідчень можна знайти в давніх літописах часів Київської Русі — в «Повісті временних літ», наприклад, перелічено географічні явища та процеси — бездощів'я, сурові зими, наведено описи поселень та шляхів сполучення.

1613 року на мапі Великого князівства Литовського позначено латиною *ukraina*. Автор карти Томаш Маковський. Інша назва карти — карта Радзивіла.

Один із найвидатніших картографів XVII століття Гійом Боплан створив перший варіант генеральної карти України 1639 р. Ця рукописна карта *Tabula Geographica Ukrainica* (Українська географічна карта, розмірами 44,5×62,5 см, масштабу 1:1500000) міститься в рукописному атласі Ф. Гетканта і на ній відображено 275 назв населених пунктів, 80 назв річок, 4 острови, 13 порогів, 4 лісів, 2 назви морів. Нині зберігається у Військовому архіві у Стокгольмі.

2. Сучасні географічні дослідження території України

1964 року при Інституті геофізики Академії Наук України був створений Сектор географії, який у подальшому був трансформований у Відділ географії, а з 1991 року на його базі заснували головний академічний центр географічних досліджень України — Інститут географії НАН України, що проводить фундаментальні дослідження в галузі раціонального природокористування та ліквідації наслідків великих екологічних катастроф, насамперед Чорнобильської.

Наразі всіх українських географів об'єднує Українське географічне товариство — всеукраїнська науково-громадська організація вчених, учителів, викладачів, студентів у галузі географії та суміжних з нею наук.

Товариство створене з метою задоволення та захисту спільних інтересів його членів, сприяння організації, розвитку, підвищенню ефективності та координації географічних досліджень, використання їхніх досягнень для вирішення проблем соціально-економічного розвитку, оптимізації взаємодії суспільства і природи.

Завдяки діяльності Українського географічного товариства в Україні започатковано низку освітнянських проєктів, конкурсів, масових заходів. Усі вони відіграють важливу педагогічну роль. Завдання, що стоять перед цією організацією, задекларовані в момент її фундації, й досі залишаються актуальними. Сьогодні, як і багато років тому, товариство співпрацює з органами державної влади і місцевими органами самоврядування, академічними установами України, зокрема з Національною академією педагогічних наук, закладами освіти, науково-дослідними установами, громадськими організаціями в Україні та географічними товариствами інших країн.

Комплексне узагальнення знань відбувається планово й цілеспрямовано завдяки діяльності науково-дослідних інститутів Національної Академії наук України (Інститут географії, Інститут геологічних наук, Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут, Морський гідрофізичний інститут і Океанологічний центр та ін. фахові інститути) та географічним факультетами і кафедрами, що є у вищих навчальних закладах України. Сучасні дослідження спрямовані на пошуки нових родовищ корисних копалин, вивчення й прогнозування розвитку природних комплексів, моніторинг навколишнього середовища, охорону природи України тощо.

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І УМІНЬ

Бесіда

- Визначте, коли вперше і в яких документах вжито назву «Україна» й що означає цей топонім.

- У Поясніть, яке значення для географічного пізнання Землі мало створення географічного товариства.

Установіть правильну послідовність назви «Україна» в часі:

А Київська Русь
Б Україна

В Сарматія
Г Роксоланія

1	2	3	4

Схарактеризуйте історико-географічну територію, на якій ми з вами живемо.
Поясніть, чому так важливо зберігати територію власної держави.

Методичний прийом «Мандрівка в Інтернет»

Учитель пропонує учням самостійно знайти в мережі Інтернет інформацію про вчених-географів минулого та сучасності. З'ясуйте, чому багатьох дослідників-українців, які вивчали географію зарубіжних країн, часто називали російськими вченими.

VII. ПІДСУМОК УРОКУ

Територія України сформувалась внаслідок довгоїривалих історичних та політичних процесів, і як бачимо із сучасних політичних подій, продовжується боротьба за територіальну цілісність України.

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати § 2.

Заповнити таблицю «Внесок вчених у розвиток географічної науки в Україні».

Прізвище, ім'я, по батькові вченого	Напрямок наукових досліджень	Внесок у розвиток географії в Україні

Опрацювати відповідний текст підручника. Заповнити таблицю «Етапи формування території України».

Історичний час	Історична подія	Персоналії